

F 89
1868

ს ა ს ო ზ ლ მ ბ ა ზ ე თ ი

მახეთის ფასი:

მახეთის ტვილისში და გარეშე აღივლინება:	მაუზუნდელთა:
მთლიანი ფასი — 7 მან.	— — — 6 მან.
მახეთის ფასი — 4 —	— — — 3 —
საბჭო ფასი — 2 მ. 50 კ.	— — — 2 —

პირველი წელიწადი.

50 კ. მამოლის სამშაბათობო:

ხელი-სამოწერა მიიღება:

ტვილისის „სასოფლო ვაზეთის“ ჩუდაქეთის კანტონაში, მელიქიშვილის და კაპ. სტამაში, ხანის ქუჩაზე, თ. მჭებუაშვილის სახლში, პოლიციის გვერდით.

ტვილისის გარეშე მცხოვრებთათვის ადრესი: ВЪ ТИФЛИСѢ, въ контору редакціи „СѢЛСКОЙ ГАЗЕТЫ“, припущеннаго Мелихова и К-и.

შვედ გვარი განცხადებანი სასოფლო სასამართლო იებისა და აგრეთვე ვლახებისა დაიბეჭდება უფასოა და უნდა გამოგზავნოს ვაზეთის კანტონ-რამში, რომელიც იმყოფება ტვილისში, მელიქიშვილის და კაპ. სტამაში.

№ 2. სამშაბათი.

I.

5 მარტი 1868 წ.

შინაბანი. — მოციკალოური ნაწილი. — ძველი ნაშტინის ცრულობა. — არა აფიკალური ნაწილი. — სამეურნეო და საოჯახო ამბები. — სასოფლო მდებარეობა. — საქონლის ჰირისა და სხვა ავთომატობის ცნობა და იმ თი წამლობა ადგილის და ივეის საშუალებით. — ბაზნიშენლობა აქვს წყალსა და საიდგან წარმოსადგება წვიმა.

განცხადება

„სასოფლო ვაზეთის“ რედაქციაში შეიტკო, ეთიომც ზოგიერთი მამასახლისი ხალხს ეუბნებოდეს, არამ „სასოფლო ვაზეთის“ ფსი თქვენი შეიდი მანეთი უნდა მიეცემა. ეს ტყუილია. თქვენი არა, წელიწადში უნდა მისცეს ექვსი მანეთი თითო სასოფლო სასამართლოში.

მოციკალოური ნაწილი.

ბირკულიარი მისის იხევა ტარებითის ღიღებულეებისა ძაქვასისი ნამცხტნიკისა უ. უ. მუბერნატორებთან.

იღვიდა რა მამა-პაპთ ტახტზედ, ხელმწიფე იმპერატორმა ბიძან სახლობდ 19 მარტის 1867 წლის მანეთისტო: სომართოდ და ლობიბერება სუფიეცეს სასჯავროთა შინა.

ამა სტრეგიისა რიგზედ ასრულებისათვის საქორა იყო მისცემოდა სამოსამართლო ნაწილს უკეთესი დაწყობილება, რომ მისის ღიღებულების ნების თანახმად: დადგენილიყო რუსეთში გასამართლება ჩქარი, მართლი, მოწყობებით და თანასწორი ყოველთა მის ქვეშევრდომთათვის; უადრეს ხარისხზედ ადუყანილი იყო სამოსამართლო უფლება, მისცემოდა იმას ვეროვანი სიმტკიცე და საზოგადოდ დაქვემდებარებულიყო ხალხს ისეთი პატრიცის ცემა კანონსა, თენიერ რომლისა

შეთვლილებლია საზოგადოების კითხილმდგომარება და რომელიც უნდა იყოს ყველას მოქმედებისა მუდამ ხელმძღვანელად დიდიდგან მოყოლებული, ვიდრე პატარამდე.

ამა საუფიქვლზედ შედგენილი ახალი სამსჯავრო წესები ელისრის „შხალდის დამტკიცებას 20-ს ნო. ნურის (გორგობისთვის) 1864 წლისას, და ცნობილი სამსჯავრო სასამართლოს უწყებინათვის საზოგადო სჯულ დებულება 1866 წლიდან, თანდთან შედიან მოქმედებაში რუსეთის შინა გუბერნიებში. ხელმწიფე იმპერატორის მპყრობელი ნების თანახმად, მე ვიბრუნე მახე, რომ ახალი სამსჯავრო წესების კეთილი მოქმედება გავრცელებულ იყო ჩემ მმართველობისაში მონდობილს მხარეში; მაგრამ რადგან საზოგადო ესე დებულებანი, ძაქვასისი აქეთის მხრის მოსახლეთ ადგილობრივი საქორებისა თანხმად, ითხოვდნენ ზოგიერთის გამორიცხვას, ამისთვის მე ესე მოთხოვილობა წარუდგინე მის ღიღებულებას, რომ შოვლად-უმოწყალესად განსჯა.

1864 წლის სამსჯავრო დებულებისაგან გამორიცხვანი, რომელნიც საქორა იყენენ ძაქვასისი აქეთ მხრისათვის, და რომელნიცდამოხდა შხალდის ნების დართვა, არიან გამოხატულნი რაკ ნონ დებულებაში: ერთი 1866 წლის 22 გორგობისთვის „შხალდის დამტკიცებულ დებულებაში, რომელშიც არის ნათქვამი სამსჯავრო დებულებათ ძაქვასისი აქეთ მხარესთან შეფარდებულად; და სახელდებულ უქაში შხმართებულესი სენატისაში 1867 წლის 9 კიტორგობისთვის. სამოსამართლო ნაწილის ახალმა დაწყობილებამ გასაძეგბა დაწესებულებათა წინ შესცვალა. პოლიციის ადგილები განთავისუფლდნენ იმ ვალდებულებისაგან, რომელიც იმათ აქამომდე

ვლდოთ კისრზედ შესახებ გასამართლებისა და გამოძიებისა, და იმას დარჩა მხოლოდ ის მოვალეობა, რაც ნამდვილათ იმას ეკუთვნოდა: იმან უნდა დაიცოს საზოგადო მშვიდობიანობა და ჰყოს ყოველი კაცი შიშს გარეთ, მოასწროს ბოროტ განზრახვას და ეცადოს საზოგადო ყვეთლ მდგომარეობის მოხდენას. ამისთვის საქორად დანახეს, რომ სამოსამართლო ნაწილის გადაკეთებასთან გადაკეთებულ იყო გასამგებო ნაწილიცა ძაქვასისი აქეთი მხარეში. ამ საგანზე ჩემი მოსახრებანი ელისრის „შხალდის“ დამტკიცებას და ეს მონს ღიღებულებამ ცალკე უქაშით აცნობა მმართველს სენატსა 1867 წლის 9 დეკემბერს. შევლა ამა სჯულ-დებულებათა მოქმედებაში შეტანა ჩემ მხედველობის ქვეშ უნდა მოხდეს ამ წლის დამდეგს. ამის თანახმად საქორად დაინახე წარსულს პირველ იანჭილან გარდაკეთებულიყო ძაქვასისი ნამსტინიკის უმთავრესი სამმართველო და კერძოთა მხარეთა სამმართველონი და დაინიშნე, რომ ახალი გასამგებო და სამოსამართლო დაწესებულებანი გამართულ იყენენ 19 თებერვლიდან, იმ სასახარული დიდიდან, როდესაც შეავსებესი ჩემნი ხელმწიფე ტახტზე ავიდა. ბირჩვეთ ყოველივე განკარგულება მოახდინოთ, რაკ ეს თქვენგან შესაძლებელია, რომ განსათ გუბერნიის სამმართველო და იმის ხელკეიფინი დაწესებულებანი იმ სჯულდებულებათა ნამდვილის საბუთით, რომელიც „შხალდის“ დამტკიცდა 1867 წლის 9 დეკემბერს.

ამასთან მხრის სამოსამართლო დაწესებულებათა განსაზღვრულ სამსჯავრო სასამართლოსათვის მდგომარეობა. მულ-მავართ შექმნილნი წარმოესტეკა ჩემი იმედი, რომ ხელმწიფე იმპერატორისგან ყოველდ უმოწყალესად მოცემულნი დაწესებულებანი იმ

F 89
1868

სიძირითით, როგორცაც მოქმედებენ ეს დაწესებულებანი, გაამართლებენ მკარბოელის ნებით წარმოადგენს განზრახვას—სრულიად დაიკენ უკველის კაცის პირადს და ქონების სიძირითესა, —გააგრძელებენ და განმტკიცებენ ნიეთიერს და ზნეობის კეთილმდგომარეობას. ბეჯითი განზრახვება გასამგებო და სამსამართლო უფლებებისა ერთმანეთში, იმათში თითოეულისთვის განმარტება მოქმედების წრისა, რომელსაც არც ერთი არ უნდა გადაცილდეს, ამსრულებელი წევრების მიქცეა, სამართლის წარმოების და საკმის წარმოების (ცემარტებება) გააღვივება მისკენით ამა დაწესებულებითა ღონისძიებას სწორათ და ჩქარათ მოქმედებისათვის, და ამასთანავე გეჰდღევენ იმებსა, რომ რაც იმათზე მიუღწევიან, ასრულებენ.

მაგრამ ამ განზრახვის ასასრულებლათ საჭიროა, რომ საუწყებო წრის ბეჯითად განზრახვასთან, არ გადასცდეს ორ რიგი მთავრობის მოქმედებანი, რომელნიც თანასწორად მიუცილებენ არიან საზოგადო კეთილმდგომარეობისთვის; არამედ საჭიროა, რომ გასამგებო და სამსამართლო დაწესებულებებმა ერთმანეთის თანაგრძობით ასსრულონ იმათზე მინდობილი მოვალეობანი; ერთი ერთმანეთის უნდა შეეწონ. რაც კი დაარღვეს ამ შეგობრულს ცდას საზოგადო განზრახვის ასრულებისთვის, იმისთანა მოქმედება შეარყევს ხალხის გულდანდობილებას მთავრობაზე, წაართმევს ახლ დაწესებულებებს წარმატების იმებსა, რომელიც ახალმა სხულთ დღეულებებმა იმათ მისცა.

საჭიროთა ესთელი განსაკუთრებთი ამზე მიგეკაცეინათ უტრადლება: როგორც უმადლესი წარმომადგენელი მთავრობისა თქვენს გასამგებო გუბერნიაში და როგორც პირდაპირი ამსრულებელი მთავრობის წინათმოსაზრებისა თქვენზე მონდობილს გუბერნიაში სულიერისა და ნიეთიერის კეთილმდგომარეობის გასაღიდებლათ, დარწმუნებული ვარ, რომელნიც თქვენგან შეიძლება, იმდენი თანაგრძობით ხალხს შეაკონებთ, რომ ისინი გულდანდობილნი შესტკეარდნენ მთავრობისად მოცემულს კეთილს, და ახალს სამოსამართლო დაწესებულებებებს ისეთ წაირათვე მიძირათონ, როგორც ახალს და ბეჯითად საგანგებოელს ნიშნს ხელმწიფის მოწყალეობისა. აგრეთვე თქვენს შეგონებთ ყველას

თქვენს ხელკვეთის გუბერნიის და უვლის სახელმწიფო მოხელეებს (ჩინოვნიებს), რომ იმათც თქვენსათვის იმოქმედონ ამ შეხმევენაში. მათის მხრით სამოსამართლო დაწესებულებებამაც თქვენდამი რწმუნებულის გუბერნიის გასამგებო მთავრობას ისეთ რიგათ პატივი უნდა სცენ, როგორც ყოველმა მუხობერებმა გუბერნიისა და რამდენიც იმათგან შეიძლება, იმდენი შეგწეობა უნდა აღმოუჩინონ გასამგებო ნაწილს: ამით ისინი დაამტკიცებენ, რომ თეთი-არსი სამსამართლო უზრუნველ ჰყოფს მართლ მსახულდასა და ამასთანავე არც დაუშვლის ყველა მთავრობის წევრების ერთ-არსის მოქმედებასა, რადგან მხოლოდ მთავრობა აძლევს იმათ ღონეს და სიმადრეს, რომ ჩვენი საყვარლის მონაზრის (ხელმწიფის) კეთილ-მოქმედი მზრუნველობა ასრულდეს; ეს მზრუნველობა გამოცხადდა ყოველად უმოწყალესად გამოცემულს მანიფესტში წარმოთქმული სიტყვებითა.

ხელ-მოწერილია: ძავეკასის ნამესტნიკი, ბენერალ-შელდცივიმისტერი მისეილი.

შეამტკიცა: უმთავრესს სამსამართლოს უფროსმა, სენატორმა, სტატ-სეკრეტარმა, ბარონმა ნიკოლაიმ.

ОФИЦАЛЬНЫЙ ОТДѢЛЪ.

Циркуляръ Его Императорскаго Высочества Намѣстника Кавказскаго г. г. губернаторамъ:

По вступлении на прародительскій престолъ, Государь Императоръ возвѣстияхъ всенародно въ манифестѣ 19-го марта 1856 года: „да правда и милость царствуютъ въ судахъ.“

Для полного достигненья сей цѣли представилась необходимость дать лучшее устройство судебной части, дабы согласно желанью Его Величества: „водворить въ Россіи „судъ скорый, правый, милостивый и равный для всѣхъ подданныхъ Его; возвысить „судебную власть, дать ей надлежащую самостоятельность и вообще утвердить въ народѣ то уваженіе къ закону, безъ коего „не возможно общественное благосостояніе „и которое должно быть постояннымъ ру-

ководителемъ дѣйствій всѣхъ и каждаго, „отъ высшаго до низшаго.“

Составленные на сихъ основаніяхъ новыя судебныя уставы удостоились Высочайшаго утвержденья, 20-го ноября 1864 года, и предначиненныя, какъ общія для Государства законоположенія по судебному управленію, постепенно вводятся въ дѣйствіе во внутреннихъ губерніяхъ Россіи съ 1866 года.

Согласно державной волѣ Государя Императора, Я, озабочился ускорить распространеніе благотворнаго дѣйствія новыихъ судебныхъ уставовъ на вѣрныи управленію Моему край; но какъ общіе сіи уставы, для согласованія ихъ съ нуждами мѣстныхъ населеній Закавказскаго края, потребовали нѣкоторыхъ измѣній, то Я поручаю о нихъ на Всемилостивѣйшее воззрѣніе Его Величества.

Изъятія для Закавказскаго края изъ судебныхъ уставовъ 1864 года, на кои воспослѣдовало Высочайшее соизволеніе, выражены въ двухъ законоположеніяхъ — въ Высочайши утвержденномъ 22-го ноября 1866 года положеніи о прижненіи судебныхъ уставовъ къ Закавказскому краю, и Именномъ указѣ Правительствующему Сенату отъ 9-го декабря 1867 года.

Въ связи съ судебною частью воспослѣдовало преобразование мѣжевыхъ учрежденій, на основаніихъ, начертанныхъ въ Именномъ по сему предмету указѣ Правительствующему Сенату того же 9-го декабря 1867 года.

Новое устройство судебной части измѣнило кругъ дѣйствія административныхъ учрежденій. Освобождаясь отъ лежащихъ до нынѣ на нихъ обязанностей по суду и слѣдствію, полиціескія мѣста обращаются къ прямому и непосредственному своему назначенію: охраненію общественнаго спокойствія и безопасности, предупредженію преступленій, и попеченію о развитіи народнаго благосостоянія. А потому одновременно съ устройствомъ судебной части на новыихъ началахъ, найдено необходимымъ преобразовать и административныя учрежденія Закавказскаго края. Предположенія Мои по сему предмету удостоились Высочайшаго утвер-

კენი, выраженного в особом Именном Высшем Правительствующему Сенату отъ 9-го декабря 1867 года.

Приведеніе въ дѣйствіе всѣхъ сихъ законоположеній съ начала настоящаго года предоставлено ближайшему Моему усмотрѣнію.

Согласно сему признавъ полезнымъ съ 1-го минушаго января, преобразовать на новыя началахъ Главное Управленіе Намѣстника Кавказскаго и управленія отдѣльными частями, Я предназначилъ открыть дѣйствіе оныхъ учрежденій, какъ административныхъ, уберискіихъ, такъ и судебныхъ, 19-го сего февраля, въ радостный для всѣхъ вѣрноподанныхъ день восшествія на престолъ Августѣйшаго нашего Государи.

Предлагаю Вамъ сдѣлать зависяція распоряженія объ открытіи Губернскаго Штатс-рѣшенія и подчиненныхъ оному учрежденій на точномъ основаніи Высочайше утвержденныхъ, 9 декабря 1867 года, законоположеній.

Открытіе судебныхъ учрежденій округа возложено Мною вмѣстѣ съ симъ на предѣлателя Окружнаго Суда.

Я могу выразить твердую надежду, что царованія Всемилостивѣйшіимъ Государемъ Императоромъ Закавказскому краю учрежденія достигнуть въ предѣлахъ предначертаннаго для нихъ круга дѣйствій, осуществленія на дѣлѣ дѣли, указанной имъ Державной волею—доставить народу полное огражденіе въ его личныя и имущественныя правахъ, различіи и упрочить матеріальное и нравственное его благосостояніе. Точное разграниченіе правъ и обязанностей власти административной и судебной, опредѣленіе каждой изъ нихъ того круга вѣдомства, который ей свойственъ, преподаніе имъ надлежащихъ исполнительныхъ органовъ, упроченіе судоправленія и дѣлопроизводства вообще,—давая симъ учрежденіямъ способности для правильнаго и быстрого дѣйствія, служить надежнымъ ручательствомъ въ успѣшномъ выполненіи ими задачи, на нихъ возложенной.

Но для достиженія этой дѣли необходимо кромѣ того, чтобы разграниченіе круга вѣдомства не выразилось разединеніемъ двухъ

одинаково важныхъ для общественнаго благосостоянія проявленій Правительственной дѣятельности; нужно напротивъ сочувственное другъ къ другу исполненіе, какъ административными, такъ и судебными учрежденіями, обязанностей на нихъ возлагаемыхъ; нужно взаимное содѣйствіе. Всякое нарушеніе этого дружнаго стремленія къ одной общей дѣли, потрясая въ глазахъ населенія довѣріе къ Правительству, лишить новыя учрежденія тѣхъ залоговъ успѣшнаго ихъ развитія, которые дають имъ вводимыя нѣтъ законоположенія.

Считаю необходимымъ обратить на это особенное вниманіе Ваше: какъ высшій представитель въ предѣлахъ губерніи правительственной власти и непосредственный исполнитель. Высочайшихъ предначертаній о развитіи въ вѣрноподанномъ Вамъ населеніи духовнаго и матеріальнаго благосостоянія, Вы, Я увѣренъ, окажете зависящее отъ Васъ сочувственное содѣйствіе, дабы населенію этому было внушено довѣріе къ даруемымъ ему благами, и дабы оно обращалось къ новымъ судебнымъ учрежденіямъ, какъ къ новому и самому осязательному для него знаку Монаршаго о немъ попеченія. Вы равнымъ образомъ внушите всѣмъ подчиненнымъ Вамъ губерскимъ и уѣзднымъ чинамъ тотъ же взглядъ и тотъ же образъ дѣйствій. Учрежденія судебныя въ свою очередь, чиня Правительственной власти вамъ вѣрною то уваженіе, которымъ обязаны ей всѣ въ предѣлахъ губерніи жительствующіе, и оказывая всѣмъ представителямъ административной власти зависящее содѣйствіе, докажутъ народу что самостоятельность суда, обезпечивая отправленія правосудія, не нарушаетъ той единства дѣйствій всѣхъ органовъ Правительства, которое одно дастъ имъ силу и крѣпость для осуществленія благодѣтельныхъ попеченій возлюбленнаго Монарха, выраженныхъ въ независимыхъ словахъ Всемилостивѣйшаго Манifestа.

Подписали: Намѣстникъ Кавказскій, Генераль-Фельдцейхмейстеръ **МИХАИЛЬ.**

Скрѣпилъ: Начальникъ Главнаго Управленія, Сенаторъ, Статсъ-Секретарь

Баронъ А. Николаи.

არა მოზიციანური ნაწილი.

სამეურნეო და საოჯახო ცნობები
მდი ხანია, რაც ანგლიაში შემდგარა ისეთი საზოგადოება, რომელიც ცდილობდა, რომ სხვა-და-სხვა ქვეყნების შინაური პარუტეები და ხეხილი ვადიტანოს ანგლიაში და იქ მოაშინაუროს. სამი წელიწადია მასუკან, რაც ამ საზოგადოებამ გამოაცხადა, რომ ანგლიაში დაიწესოა ჩინური ცხვრების შენება. ეს ცხვარი წელიწადში ორჯერ იცვას ხოლმე კრავებს და თითო მოგებაზე, ორ-ორი კრავი ეკვრება ხოლმე, ასე რომ წელიწადში ერთი ცხვარი ოთხს კრავს მოგებას. ჩვენში რომ ეს ცხვარი გაშენდეს, ბატონის ხორცი აღდგომასაც გვეყენება და შობასაც. ანგლიაში მეგრეთა უფრო სივი ჰავა, ვიდრე ჩვენში, და თუ იქ მოშენდა, ჩვენში, ჩასაკვირველია, უფრო ივარგებს. მარა იმისა, რომ ეს ცხვარი ძალიან მრავლდება, ამბობენ, იმის ხორცი მომეტებული ფაქტი და გვეჩივილია.
თამბაქო, (თუთუნო). ამბობენ თამბაქოს ხარჯვა ყოველ-წლიე მატულობსო. მას ყოველ-წლიე უფრო მეტი უნდა გაისილოს ხოლმე. ჩვენში ვაჭრებს გამოცდილი ქენებია, რომ თამბაქოთი ვაჭრობა კარგი საქარელობია. ეს მკენარე ტყელი ქვეყნიდან მოტანილი. საუკეთესო თამბაქო იქ მოდის, საცო ტყელი და ნორთო ქვეყნებია. ჩვენში, საქართველოში, ვერი იმისთანა აღავია, საცო ის კარგათ მოვა, ნამეტნავათ შავის ზღვის პირზე. შურიაში ზოგი ერთის მებატონეს მოპყეით თამბაქო და იქაურის სასონის თამბაქოს ძალიან აქებენ. ამ მკენარის მოყენა აქამომდე კარგათ არ გავრცელებულა შურიაში, უფრო იმისთვის რომ კრება არ იცან.

რაც ეს თამბაქოს კარგი ფასი აქვს, სახიხარული იქნება, რომ იმისი მოყენა გავრცელდეს იქ, საცო ეს მკენარე კარგათ ვარგავს. თამბაქოს უყვარს ცხელი, ნესტიანი და ნოყიერი მიწა. მისაც თამბაქოს მოყენა მსურს, აი როგორ უნდა მოიქცეს. შემოდგომას, როცა პურის მომკიან, შემდეგ ეს მიწა უნდა აჩუბოს, მეგრე უნდა ვაიტანოს ყანაში სასუქი, სხვა ნოყიერი მიწა არ არის, და ღრმით დახვას. მთელი ზამთარი ასე უნდა გაუშვა. მანახუფლებე კრდე უნდა დახან, მეგრეთი თამბაქო დათესო და დაფარსო. რომ დიდი და განიერი ფოთლები მოისხას თამბაქომ, წერილი ტოტები და ყევილები უნდა გააცლო.

თამაჰოს ფურცლად სწავრებულა იმისთვის, ვინც უკლებს მგერამ როდესაც წარმოვიდგინოთ, რა ინება მოაქვს თამაჰოს წყვასა, მაშინ არ შეგვიძლიან, ასე არა ვსთქვათ: „ნეტავ არც იმის გაყოფა გვეწყველა და არც იმის მოწყვეა“.

თამაჰო აჯერებს ტერის ძაფებსა და კიდევ ახდენს, თუ რომ ძალიან დაეჩია კაცი იმის წყვასა. მერც ჩიხითა სწევს, იმისთვის მაინც ძალიან მიადებელია ბოლოს ჩასუნთქვა, ჩაყვადვა, ამისთვის რომ ის არღვევს ფოტკების წერილმანს უჯრებსა, გაეცეს ჰაერითა და გულზე დაეწება ხოლმე. ამ გეზარ ავით მყოფობსინ კაცი ევლარკი მორჩება.

სანოშლო მდინარე (მეურნალობა).

შრეელ ნაირი ავადმყოფობა გვრებენისა არის უკუდ ქაერისგან, რომელიც შინ უღდას, ცუდი და მერალი სპემელისაგან, რომელსაც გლეხი ხშირად მიირთმევს, და უსუფთაეო ცხოვრებისაგან.

შერგამოვიღოთ ისა, რით არის შეავებელი შინ და გუბებელე უკუდ ქაერი. შინაური ცუდი ჰაერი გლეხს ხდენს სისხლსა, ყოველ სუნთქვაზე შინ შეროჯა გლეხს ცოტ-ცოტათ უშუქდება სისხლი: იათანდთან უფრო და უფრო იკრეფება მკენე-სელს ნაწილებს, რომელიც ჰაერში დატურავენ. ბოლოს ტანი მოუძღორდება, დღიანდება. ამისთან მფერმარეობაში ცოტა რამ მიზნეი ყოფა, რომ გლეხი აეთ გხდეს და თუ გჭდა, უშეკრათ ისე გახდება აეთ, რომ ძველათ შეიძლება იმისი მორჩენა, ამიტომ რომ თუ კის ტანში გაფუჭებული სისხლი უფას, ცოტა რამ ავადმყოფობა, რომ დაე-მართოს, მაინც გაუწყობდება. უფრო ხშირად გლეხს აი რა დაეპრთება ხოლმე: აუტყდება თავის ტერეილო, პირზე ჩამოხმება, გაყეთ-ლდება, სასრებე ტერეილს დაეწყებენ, უფრო ძალიან მუხლები უღუნდება, იცეკვება, ცოტა ხანს შეიძლე ტანზე გამოჰყოის მუწყუებს და მოუპრინელი იარა ხანს სად გაშინდება და ხან სადა. ამ რიგათ გლეხი კუცხლად დაიწყებს ღობობასა, საწყალს გლეხსა ჰგონია, რომ სწორათ თელ ნაკეში ვარო, არ იფიქრებს, რომ ეს ჩვეო ავადმყოფობა გადამდებია რამ უნდა იყოს და უფროთ სხვა-გან დაეფიქროსო. (იმის რა მოაუტყობენებს

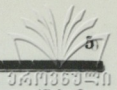
რომ ამისთანა ავადმყოფობა უკლებს, სახლში დაგუბებულში ჰაერში შესინია.) რადგან ამისთანა ავადმყოფობისა საწყალს არა გავგებარა, ამიტომაც გასწევს მაშინვე მკითხაებთან; ცხენი ხომ როგორც მოგვსენებათ ძალიან ვმავიო ხალხნი არან. იცის ლეჩოთმა, რომ თითონ იმათ ექიმობას არა გავგებარათა, მაგრამ ესეც იცინა, რომ გლეხსა სჯერა იმათ ვმავიუელობა და რა ენადლებათ, მოატყუებენ საწყალს გლეხსა. მტყეიან აი ესა და ეს წამლი იხმარე, მორჩებოი. ღარიგებისთვის შერს მკითხავს მიუღის კარგი ძღვენი და თორი ფული, მივი იქნება რომ არ მოატყუოს. ნათქვამია: „უხუცოსა ქვეყანასა ხუეთა გამოი-ყვანესო; ოარი ტომარა ფული კიშორენ, ერთი შერ და ერთი მერა“. საქმე ეს არის, რომ გლეხსა მკითხაებებს არა დაუფერასრა; ამიტომ რომ ისინი გამოქვრა რამ არიან; მოატყუების მერს არას ვაყუეთებენ. მკითხაებები: რადაც ბალახებს საწყალიან რამ ეს კიდევ უფრო გაუძენ-ლებს გლეხს ავადმყოფობასა. მკითხ ვეს: გა-რდა ჩვენში სჯერათ კუღინებოცა. წყვილენ ამ ბებრებთანა შესალოცვათ: „ღმერთი ვადღე-რამძლებს, ეს რადაც ჩემი ცოცხდისა; ავად-მყოფობას ვადამეცად, მიშეღოთ რამე; შერბ-მაცეთ, იქნება მოერჩოთ“. აბა თქვენი კი-რინეთ კაცი და კუღინი (გრანდუ-ი) ვის გა-უფგონია! მგერამ გლეხსა რომ ბეჭი არა იცის რა, ამიტომაც ყველაფერი სჯერა. ჩვენში ყოველს სოფელს თავისი კუღინი დედკაცი მყავს. წავა გლეხი ამ მატყუარასთან და ის შეულოცავს წყალსა და ისე ასმეცს ჩასავირო-ველია ეს შელოცვაც ამ მატყუარა ქალე-ბის მოგონილია; კიდევ არა იციან აიღვენ ნახშირს, შეულოცვენ და ბალიშს ქვეშ ამო-უღებენ, თითომც და თელნაკებისგან განი-ჭერნოსო, არ არა და, ნახშირს წყალში გა-ლუსტენ და ისე დაადგენებენ. ამისთანა ახი-რებულს და ნაკიდებულს წამლობისაგან რქუ-ბა უკუდ არა დაემართოს რა საწყალს გლეხსა, მგერამ ტყულად დრო გეკრება ამისთანა ურგებ-ეჭობაში და რაც კუღინებს და მკითხავებს-მისცა, ისიც ხომ აღარ დაუბრუნდება. ავით-მყოფობა უკუპრატონობის გამო. თან-და-თან უფრდება.

შემოთ რომ ავადმყოფობა ავსწერეთ, ის არის სურავანდ; არჩვენ აი ამ გეზათ: მომ-კრეფენ ახლადამოღებულს მკეარანს (ფისიანს) ნაკუქებს კოკრებათ. ამისთანა კოკრების

ერთი მუკა რომ ჩაყარა ქრთანში მკეტი-რედ უნდა დაასხა ერთი ბოთლი წყალი; ასე რომ ყოველს მუკა ფიქვის მკეარანს (ფისიანს) ნაკუქებს უნდება თითო ბოთლი წყალი, — მერე ქრთანს მგერა უნდა დახუროთ თავი და ცხელს კერაში ან ბუხარში უნდა ჩაგდ, გურღე კარგათ არ გამოიხარშება. შემდეგ უნდა გადმოგვარ, იმის წყალს საცერში გასწყუ-რდა და ღღეში სამსამი პატარა სტაქანი სეა (ღლით, შუადლისსა და საღამოს). მინამ ყველა მუწყუები და იარაგები არ გაიგოს, წამლობას თავი არ უნდა დაანებო. ის წვენი უნდა დადგა ციეს აიღვას, რომ არ წახდეს. თუ ახლო-მახლოს დივებს ნაკუქები არ იშო-ვება, მაშინ უნდა შიღო ერთს ბოთლის წყალზე ერთი კეცრცხის გულის რუნდა წინდა ფიქვის, ან ნაძვის მკეარა და ააღლო ისე, როგორც ზემოთ გრჩენეთ. ამ წამლობას დროს კაცი შინ არ უნდა იჯდეს; გამოიღვას და მუღად კარში წინდა ჰაერში უნდა დალიოს; სტამას ახალი ხორცი და არა ნადებო, არც დაშარი-ლებული; აუ შეიძლება მკევე კომბასტარაზა-ლოკი, ხახვი, ხრნი და ყოველ გეარი ხილდა სტამას; დირო მკეარი არ უნდა სეა; წყურგილის მოსაკლავთ ნადურ წყალი უნდა იხმა-რო. იარა უნდა გაიხარო ხოლმე იმავე მკეარ-შედლებული წყლითა. შაფავე გაა-ლხე გოგირდი, საპონი და დორის ქონი, ამ წამლით გავლისე ჩვირი და იარაზე დაიდევ. სურავანდს დიდხანს წამლობა უნ-და. მარ თევედ დღე არ გაიგოს.

სამკონლის შირისა და სხვა ავად-მყოფობის სნობა და იმითი წამლობა აღ-ვილის და იმისი საუშალობით.

ჩვენში იშვითად არ არის საქონლის სხვა და სხვა გეარი ავად-მყოფობა და ხოცვა. შხარალა და ავიღალ სახდელი ავად-მყოფო-ბის გარდა შხირად გახდეს ხოლმე ჩვენსა ხა-ქართელოში თას გეარი კირი და თურქუ-ლები, რომდნიც ისე უწყალოდ და დაუნ-ღობლად ამუსრენ ჩვენს რთხებებს პირუტყვს და აქლებენ იმთ პატარანს მუშობაში შემ-წეს და ცხერებარს მკეებებს და მასხარდ-ებებს. რამდენჯერ მოხდება ხოლმე, რომ ერ-თი ძროხის პატარანს კირისაგან უყვდება. ის ძროხა და იმით აკლდება იმის რძე ვერო და

არსი. ამ ერთი უღელი ხარის პატრონს
წესდება ცალი ხარი ან ორივე, და საწყალი
პატრონი ჩინება გულხელ დაკრებილი უნახან-
ოდ—უპუროდ და მამსადამე ისეც გატყვე-
ული ცხოვრება უფრო უჭირდება. . . მთა-
სისა და ასის პატრონიც აგრეთვე დაზარალე-
ულია ამ დაუნდამელი საქონლის ქირებისა
და შესაყარი სნეულებისაგან.

ამ საზოგადო უბედურებაზედ აქამდის ჩვე-
ში ჯერ რიგინად არაივის არ უფიქრია. პი-
რუტყვის ნაწარმი ექიმები ჯერ არა ეცოფო-
ლია ჩვენი ჩვენი პირუტყვის გემოდმა
მაში შესდგება, რომ ხანჯალს ან დანას შე-
მოუტარებენ მომაკვდავს საქონელს და ამას-
თან რაღაცა უახზო და გაუგებარი სიტყვი-
თი ულოცადენ ხოლმე. ამას იქით ჩვენში
საქონლის წამლობას არ ვაღაუბრებია ვერ. .
არც მებატონეები და ბევრი საქონლის პატ-
რონები ცდილან რიგინად თავიანთ საქონ-
ლისაგან ქირისა და სხვა ავადმყოფობის გან-
შორებაზედ და გლვც-კაცობა ხომ შელოც-
ვისა და ხანჯლის შემოტარების მერს სულ
ვერადუტის მოიფიქრებდა, რადგან არც დრო
ქონდა. არც შეძლება და არც იმდენი ცო-
და. ამის გარდა ჩვენში საქონლის ქირი ჯერ
ტლავს ბევრს მაინცა ღვთის რისხვად და ცო-
ლებებისთვის დასჯად, და ამის გამო ქირათა-
რის დროს პირ-და-პირ მკითხავთანა და ქადა-
გთან მიზნის საკითხავად, თუ რომელი წმინდა
მოიხრე მიზნისდგება და რაფერი ცხარი უნ-
და დაუყოლო? ის კი არ იცის, რომ არც ღმერთ-
ი, მითვის მრავალ-მოწყალებების გამო, და
არც ერთი წმინდა მოიხრე არ მოინდომებს
საწყალი კაცის უფრო გასაწყულებს და საქონ-
ლის წართმევს. რასაკვირველია მკითხავებთან-
და ქადაგებთან იმისთვის გარბის ქირის
დროს საქონლის პატრონი, რომ არ იცის თუ
რა მიზეზისაგან წარმოსდგება ეს სნეულება
და რა საშუალებით შეიძლება უშველოს იმას.
ამას რომ ისწავლოს, მაშინ უტყველია მკით-
ხავებს აღარ მოატყუებინებს თავს და უფრო
რიგინად და მოიფიქრებთ დაიხსნის თავის
საქონელს ხოცვისაგან.

რაც კი ტყვეპანზედ მოხდება ხოლმე, ყვე-
ლას აქვს თავისი მიზეზი. მაშ ავადმყოფობაც
უმიზეზო არ იქნება. როდესაც მიზეზს შეე-
მუსარება, მაშინ იმ მიზეზისაგან ნაწარმოებ-
ბისაობაა, შეიმუსარება, სწორედ ისე, რო-
გორც სათავში წყალი დასწყვიტო და იმით

მიღწერა დაზრც. მგრეთვე ავადმყოფობის
მიზეზსაც რომ ვიპოვებთ და მოვსაბობ, მა-
შინ ვიღარც ავადმყოფობა იხიერებს.

ახლა მაგალითი ავიღოთ. შეველა ცხოვე-
ლის სხეული შეიძლება შევადაროთ წისკიელს.
როგორც წისკიელი უშდგენილი სხვა და სხვა
ნაწილებისაგან და იარაღებისაგან, ისე ცხოვე-
ლის სხეულიც სხვა და სხვა ნაწილებისაგან
შესდგება. წისკიელას აგებულებაში ეს ნაწი-
ლებია: ბორბალი, ქვის თვლები, ღრძი, ხეი-
მირა, სარკელი, ჭხარაკები, კბილები და სხვა-
ნი; აგრეთვე ცხოველის სხეულშიაც სხვა და
სხვა ნაწილები არის: ხორცი, ძვალი; ტვინი,
კუჭი, გული, ღვიძლი, ფლტე, ნაწლავები
და სხვანი. როდესაც წისკიელს ყველა ნაწი-
ლი, ყველა მართლდობა სალი და კარგად
მოწყობილი აქვს, მაშინ წისკიელი ჩინებუ-
ლათა და რიგზედ მუშაობს და ხორბალსაც
კარგათ ჰჭექავს; მაგრამ როდესაც წისკიელს
რომელიმე იარაღი მოეშლება, მაშინ მთელი
წისკიელიც კარგათ ვეღარ მუშაობს, იშლება
და ცუდად დაჭექავს, ან ნელა და ან სრუ-
ლებით დადგება ხოლმე. ცხოველის სხეულ-
შიაც (ტანშიაც) ესე მოხდება. როდესაც ცხო-
ველში ყველა ნაწილი და ასო უფრებელია და
მოუშულია, მაშინ მთელი სხეულიც კარგად
არ რიგზედ მუშაობს, მაშინ სხეული კარ-
გამყოფია; მაგრამ როდესაც ცხოველის სხე-
ულს რომელიმე ნაწილი (კუჭი, ტვინი ან სხვა)
მოშლილი აქვს, ან დაშავებული (სიცუისგან,
ტყვისგან, საქლისგან ან სხვა მიზეზით), მა-
შინ მთელი სხეულიც მოიშლება ხოლმე, მა-
შინ სხეული ავადმყოფია.

მოშლილი წისკიელის გასამართავად კარგი
ოსტატი, რასაკვირველია, ჯერ ვაგვებს, რა
აქვს წამხდარი. როდესაც ამ მიზეზს შერე-
ვს, მაშინ ან წამხდარს ასობს გასწორებას
და იმით ისევე თავის დონეზედ დააყენებს, მა-
შინ ის იმ წამხდარ ასობს გამართავს და წის-
კიელიც ისევე თავის რიგზედ დაჭექავს ხორ-
ბალსა და სხვას. ოსტატმა რომ წამხდარი
ასო არ იპოვოს, ესე იგი წისკიელის მოშლის
მიზეზი რომ არა ნახოს, იმის გამართავად არ
შეუძლიან. მაშინ წისკიელი ძალიან მოშლილიც
რომ არ იყოფს, მაინც უფრო და უფრო მო-
იშლება და ბოლოს სრულებითაც დადგება.
ცხოველის სხეულშიაც სწორედ ესევე მოხდე-
ბა ხოლმე, როდესაც ცხოველი რამე, ან კა-
ცი ავადმყოფია, მაშინ უტყველია იმის სხე-

ულში რომელიმე ასო ან ნაწილი მოშლილია
შლილი ან წამხდარი რამე მიზეზისაგან. თუ
ეს ავადმყოფობის მიზეზი არ იპოვან აქემბა,
თუ ამ მოშლილი ან წამხდარ ნაწილს არ მი-
აგნო—განა შესაძლებელია რომ რიგინად
უფრებოდა მოარჩინოს! პრაოდეს. შატელ-
თვის წამლობა ავადმყოფობის მიზეზს უნდა;
თუ მიზეზს არ ვწაბა, ავადმყოფი სხეული
ვერას გზით ვერ მოაჩება და, მოშლილი,
თავ-მინებულად წისკიელივით, უფრო გაუ-
ძნელდება და ბოლოს სიკვდილამდის მიახვეს.

მოშლილი წისკიელის ადვილად და კარგად
გამართვისათვის ოსტატმა უთუოდ უნდა იცო-
დეს: 1) რა ნაწილებისგან შესდგება მთელი
წისკიელი, და 2) რომელ ნაწილს რა დანიშ-
ნულობა აქვს, ესე იგი რომელი ნაწილი რას
აკეთებს მუშაობის დროს. როდესაც ოსტატს
ეს კარგად და ზედ მიუყენით ეცოდინება, მა-
შინ უტყველია მოშლილობის მიზეზსაც ად-
ვილად მიხვდება, არც ანგარიში შესდგება
და გამართავთაც ისევე ჩინებულად გამართავს;
მაგრამ თუ ოსტატმა კარგად არ იცის იმის
ნაწილები და ამ ნაწილების დანიშნულება,
მაშინ მოშლის მიზეზს ძნელად იპოვებს, ან
გარიშშიაც ადვილად შესდგება (ესე იგი მიზეზ-
ის სულ სულა ვერცხვია); ამის გამო გამართ-
თავც ძალიან გაუჭირდება და იქნება უფროც
მოშლილი. სწორედ ესევე ყველა ექიმში. თუ
ექიმმა კარგად, ზედ მიუყენით იცის კაცის სხე-
ული რა ნაწილებიდან შესდგება და რა ნა-
წილს რა დანიშნულება აქვს, ესე იგი რა ნა-
წილი რას აკეთებს კაცის სხეულში, მაშინ
ავადმყოფობის მიზეზსაც ადვილად მიხვდე-
ბა და კარგათაც მოარჩენს; მაგრამ თუ არ
იცის კაცის სხეული რა ნაწილებიდან შეს-
დგება, და რა ნაწილს რა დანიშნულება აქვს,
მაშინ ავადმყოფობის მიზეზსაც ვერ ვაგვებს
და იმის წამლობაც ვერავფრებს სარგებლობას
მოუტანს ავით მყოფს; ხან-და-ხან იქნება ავ-
ნოს და უფრო გაუძნელოს კედე ავთ-მოყო-
ფობა. (*)

(*) მშ დღეი შევდომილებია, რომ ჩვენი ხალხის
ხალხი ენდება ხოლმე უსწავლად ექიმებს, რომელთაც
არც ის ვაგვებთ, თუ რა ავადმყოფობას რა მიზეზი ექ-
ნება და რით უნდა ეწამოს; კაცის სხეულის აგებუ-
ლებაზედ ზომ სრულებით არ იცან. რა; არ იცი-
ან რა ნაწილი რისთვის არის კაცის სხეულში. თუ ეს
საჭირო ცოდნა არ აქვთ, მაშ რაღაც ეწევა; რომ ავად

აქედან სხანს, რომ ყველა ექიმმა უნდა კარგად იცოდეს, თუ რა ნაწილებიდან შენდებოდა კაცის სხეული, რომ ავად-მყოფობის მიზეზი ადვილად ვიგოვს და იმ კვალობაზედ მოიქცეს წამლობის დროს. აგრეთვე პირუტყვიც რადგან ცოცხალი არსება და კაცის სხეულით შემდგარია სხვა და სხვა ნაწილებიდან, ამის გამო პირუტყვის წამლობისთვისაც ძალიან საჭიროა ვიცოდეთ, თუ რა ნაწილებიდან შესდგება პირუტყვის სხეული, რა აგებულება აქვს პირუტყვის. შამისოდ პირუტყვის რიგიანად ვერას გზით ვერ ვწამლება. რადგან მე სსურს ეფილარაკო აქ საქონლის აქიმობაზედ და მინდა რამდენიმე ადვილად სასურველი წამლობა გასწავლოთ საქონლის ჰიისისა და სხვა ავად-მყოფობისა, ამისთვის უთუოდ საჭიროა შეიყუთოთ საქონლის აგებულება და იცოდეთ, თუ რა ნაწილებიდან შესდგება პირუტყვის სხეული, მაშინ ავად-მყოფობასაც ადვილად იცნობთ და წამლობასაც ადვილად შეიძლებთ. ამისთვის ჯერ აქიმობას თავი დაენებოთ და დაეწყეთ თავიდან: მოკლეთ განვიხილოთ შინაური პირუტყვის აგებულება.

სხოველთ სხეულის აგებულება და იმით ნათესავეთ სხვა-დასხვაობა.

სხოველი ჰქვიან ცხენს, ხარს, თხას, ძაღლს, ქათმს, მტრებს და სხვა. შეელო ცხოველი განიერი, ცოცხლო არსება, რომელიც დამადებობიდან სიკვდილამდე მუდამ იკვებება, იზრდება, ჰგრძნობს და მოძრაობს. ამ თვისებებით ცხოველი განსხვავდება მცენარეებისაგან (ყველა გვარ ხეხილს და ბალახს მცენარე ჰქვიან), აგრეთვე მანდულისგან (მანდულო არის: ტყუა, ვერცხლი, რკინა და სხვ.) და სხვა უსულლო უძრავი ნივთებისაგანაც (ქვა მიწა და სხვ.), ამიტომ რომ არც მცენარეებს და არც უსულლო უძრავ ნივთებს არ

შეუძლიანთ თავიანთის სურვილით ალაგვი გამოიყვარონ: ქვას მანამ კაცი არ აიღებს და არ გდტანს სხვა ალაგს, თითონ ქვეყნა გამოიყვარს ალაგს; აგრეთვე იმათ არა აქვთთ არც სული და არც გონება.

სხოველები რამდენიმე ნათესავედ, ანუ ტომად არიან გაყოფილი. იმ ცხოველებს, რომელნიც სისხლეში რაღაც ეკვებებიან ცხვიან რძით-მკვებებზედ, მაგალითად: ხარი, კამეჩი, ცხენი და სხვ; რომელთაც ფრთები აქვთ და ცოტა ფრენა მინც შეუძლიანთ, ჰქვიანთ ფრინველები; მაგ: ქათამი, შავარდნი, არწივი, იხვი და სხვ; რომელნიც მიწა-მიწა დაძვებებიან, იმათ ჰქვიანთ ქვემძროვიები, მაგ: გველი, ჯოჯო, ბაყუცი, კუ, ხელივი, და სხვ. და აგრეთვე სხვათა თავიანთ მსგავსი სახელი აქვთ.

რძით-მკვებებია არიან თხილი სისხლიანები და განსხვავდებიან ყველა სხვა ცხოველთ ტომებისგან იმით, რომ თავიანთ შეიღებს ცოცხლებსა შობენ ხოლმე და გამოზრდამის ჰკვებენ იმათ თავიანთი რძით, რომელიც აქვთთ ცურში ან ძუძუებში. ამ ნათესავეთ ცხოველებს სხვა და სხვა საკმეობა ჰქვიან: ზოგნი ბალახს (ხარი, ცხენი, თხა, ცხვიარი და სხვ.), ზოგი ხორცს (ძაღლი, კატა და სხვ.) და ზოგი რიგებს—ბალახსაც და ხორცსაც (მაგ. ღორი); პირველ რიგს, რომელიც ბალახს სუპრე, იწოდებთ: ბალახის მკვამელი; მეორე რიგს—ხორცის მკვამელი, და მესამე რიგს—ყველაფერის მკვამელი.

შას გარდა ცხოველები არიან ორ ნაირნი შინაურნი და გარეუნი. შინაურთ ცხოველებს ეყუთენიან: ცხენი, კამეჩი, ვირი, ხარი, ძროხა, ცხვიარი, თხა, ძაღლი, კატა და შინაური ფრინველები. ამით იმისთვის ცხვიან შინაურებს, რომ მუდამ კაცთანაც ცხოვრებენ და კაცის სასარგებლონი არიან: მუწაობით, ხორციით, ქანით, მატყლით, სისხლით (*) და სხვანი, გარეუნი ცხოველები ისინი არიან,

რომელნიც არ არიან დამორჩილებულნი კაცისაგან და ვეღურად (გარეგნად) სხვირებენ ტყესა და მინდრებში; ამ გვარ ცხოველებს ეყუთენიან: დათვი, მგელი, ფოცხვიარი, აფთარი, ვეფხვი, ლომი და მრავალნი სხვანი.

შე რადგან შვილიან პირუტყვის აქიმობაზედ ლაპარაკი, ამისთვის მარტო იმ ცხოველების აგებულებას ავიწყრთ, რომელნიც არიან შინაურნი და კაცისთვის სასარგებლონი, ესე იგი: ძროხისას, ხარისას, ცხენისას, ცხვირისას, ღორისას, ძაღლისას და სხვა.

შეელო ცხოველის სხეული შედგენილია მკვრივი (შავარი) და თხელი (რბილი) ნაწილებისაგან. მკვრივი ნაწილები არიან: ძვლები, კანაბელი ხორცი და მშრალი ძარღვები; თხელი ნაწილები არიან: სისხლი, ნოყიერი წვენი და სხვ. ძვლები ჰქვიან თეთრს, მაგარს და უგრძობელ სხეულის ნაწილებს, რომელნიც სხეულს დედაბოძით იმაგრებენ და აძლევენ რიგიანს, ბუნებისთვის სახეს. ზოგი ძვლები ეწასხურებიან პირუტყვის მოძრაობის დროს და ზოგნი კი ინახვენ, როგორც კოლოფში, რიბოს ნაწილებს და იფარვენ იმათ ტყვისაგან და სხვა გარეგანი დაზიანებაგან; მაგალითად საჩქველის ძვლები ინახვენ თავის ტენის; მკერდის ძვლები ჰფარვენ დეიძლ-ფილტვს და გულს; გვერდისა და მუცლის ძვლები ფარებიან სხეულის შიგნებს, ესე იგი, კუსკ, ნაწლავებს, ფილტვს ტყირას და სხვ.

მაკნატელები არიან თეთრი, რძის ფერი, მკვრივი და რბილი (მოქნილი) ნაწილები სხეულისა; კანაბტელები შეელოან სხეულის ძვლებს მოძრაობის დროს.

ხორცი (ყუნთები ხორცის) (*) ჰქვიან რბილს, ძაფებისაგან შემდგარს ნაწილს ცხოველის სხეულისას; ფერი წითელია, ანუ ყვითელ-წითელი.

მოუბოს მიზეზს ვერ მივხვდებიან და ხშირად ნამდვილ მიზეზს მაგირად რაღაც სხვა ეგონებთ ხოლმე და მორჩენის მაგიერად, ადვილი ავად-მყოფობა რომ იყოს, უფრო უნდებოდნ და ბევრჯერ სიამობის მიიყვანენ ხოლმე!.. მისაც სიცოცხლე უპირის რაღმე, ერთლის ჩენი სოფლის ბებოებს, ცრუ ექიმებებს და მატყურებს, თორემ მორჩენის მაგიერ სიცოცხლეს მოუსწრაფებენ...

(*) იქნება ამის წამოთხველა გაცივრებით სთქვას სისხლი რიბის სასარგებლოდ განაწილებულ ქვეყნებში, სადაც ცდილობენ, რომ არაფერი არ დაკარგონ ტყუილად, არც ძინატი, არც ჯღანები და შუშის ნამტყურებები, არც ძვლები და უველას, რასაც კი ჩვენში უსარგებლოდ რაჭვენ და ჰქვიან სანაგვევად—ისინი იყენებენ სასარგებლოდ; აგრეთვე სისხლსაც ძალიან უფრთხილდებიან და ხშირად მისი გასასუქებლად შაფხანში დიდ ბოჭ-

ებში ან ქვეყნებში აგროვებენ და მერე მიჰქონ მინდორზედ და იმით რწყენ მინდორს. საკვირველად ანაყოფიერებს სისხლი მიწას, და მისავალიც ერთი ორმოცდა და ასათ მოჰყავს.

(*) ხორცს რომ ვჭირთ, ადვილად შეიძლება შევამჩნიოთ, რომ თითქოს ის ხორცი მუშტის ტოლა, მოგრძო ნაჭრებისაგან შესდგება, რომელნიც ერთი ერთმანეთთან დაკავშირებული არიან და წყობილინი. ამ ნაჭრებს ბოლოებზედ აქვს ძარღვი, რომელსაც ცხვიან მჭრალ ძარღვებს და რომლითაც სხეულის ნაჭრები, ძვლებთან არიან მიმაგრებულნი. ამ ნაჭრებს ცხვიან ხორცის კუნთებს.

ლი; ხორცის კუთვებს ისეთი თვისება აქვს, რომ უწყობიან დამოკლებაც (მეფხუწუა) და გავრძელებაც (ვაჭიშვა). ამ ხორცის თვისებისაგან წარმოსდგება ის, რომ ცხოველი თავისუფლად მძიარობს და ერთი ალაგდამ მეორე ალაგზე გადასვლა შეუძლიან. რაღვინაც სხოველი დაღს, ან დარბის, ან დააქენებს, მაშინ იმას ხორცის კუთვები ხან უგრძელდება და ხან უშოკლდება.

მშრალი ძარღვები იმ ნაწილებს ეწოდება, რომელნიც ძელის სახსრებს ერთიერთმანერთზედ აბმენ; და აგრეთვე იმ ნაწილებს, რომელნიც ხორცის კუნთების ბოლოებს ძელებთან აბგრებენ. სისხლის ძარღვებიც ისინი არიან, რომელნიც მთელი ცხოველის ტანში არიან დაფანტულნი და გამბულ-გამბულნი ბადესაგით და სისხლის სადენ ნაწილებს შეადგენენ.

რა მნიშვნელობა აქვს შუალსა საზომ-დაღმოს და საიღვან წარმოსდგება წვიმა?

წყალი რომ არ იყო, არც მცენარე (ბალახული და ხეხილი) იქნება; თუ მცენარე არ იქნება—არც ცხოველი და ფრინველი რამე იქნება; თუ ცხოველი და ფრინველი არ იქნება, მაშინ არც კაცი იქნება.

შთველიფერს, რაც კი ცოცხალია და ცხოვრებს—საზრდა უნდა-ესეთი ბუნების კანონი; ჩასაც კი საზრდა მოაკლდება, ის ბევრ ხანს ევლარ იხიერებს—მოკვდება. როგორც ფრინველნი, ისე ცხოველნი საძქლის შესახებ ორგანიზაცია არიან; ერთგვარი ფრინველები მზრდებიან მარცვლებით, და მეორე გვარი ხორციანი; აგრეთვე ცხოველნიც ზოგი ხმარავენ საზრდით ბალახს და ზოგნი კი ხორცს. ახლა ავიღოთ რომელიმე უღაბური, უწყალო არაფერი, რომელიც წარმოგვიდგენს ჩვენ გამხმარ, ტიტველა მინდვრებსა და მთებს, რომელზედაც კაცი ვერა აწახავს ვერა რა სიცოცხლის ნიშანს. შეიძლება იქ ფრინველმა, ან ცხოველმა იცხოვროს? ჩასაკვირველია, რომ არა. ზეითა ისეთი რომ უსაზრდოაო სიცოცხლე მოიპოვება ხოლმე ისე, როგორც ჭრაკი დაშრტება ხოლმე უქონდა; ბუნებაში უსაზრდოა სიცოცხლე შეუძლებელია.

მაშ თუ კი ხრაკი უწყალო ალაგზე ბალახი არ მოადის, იქ რამ უნდა აცხოვროს

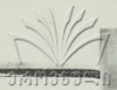
მარცელის მკამელი ფრინველები და ბალახის მკამელი ცხოველი? თუ არც მარცელის მკამელი ფრინველი იქნება და არც ბალახის მკამელი ცხოველი, მაშ ხორცის მკამელი ფრინველი და ცხოველი რაღამ უნდა აცხოვროს იქ? და თუ კი არც რამე მცენარეა და არც არა ვითარი ცხოველი—კაცი რად ამ საზრდაოს, რით იცხოვროს კაცმა? ცხოვრებაში ერთი დამოკიდებულება ერთი ერთმანეთისაგან; ერთი მეორეს საზრდაობს და ჰკვებავს, მეორე—მესამეს, მესამე—მეოთხეს და სხვა; თუ პირველი საზრდა მოისპოა, მაშინ მეორეც მოისპობა, მეორისგან მესამეც, მესამისგან მეოთხე და სხვა. შუაყოფო ალაგას სწორედ იმიტომ არ არის სიცოცხლე, რომ იქ ვერა ცხოველი ვერა ჰქონდეს თავის საზრდას: რადგან ბალახი და ხეხილი არ არის, არც პირუტყვია; რადგან პირუტყვი არ არის—არც კცია; და ამიტომ ამ გვარ ალაგს ეძახიან უღაბურს. (უღაბური წარმოსდგება სიტყვიდან დაბა, სოფელი; უღაბური-უსოფლო, უხალხო, და უმწებულები)

ახლა წინააღმდეგი ავიღოთ, სადაც ბევრი ბალახი და ხეხილია, იქ ყველა გვარი ცხოველიცა და ყველა გვარი ფრინველიც ბევრია; ამისთ ნა საესე, ნაყოფიერ ქვეყანაში, ჩასაკვირველია, კაცი მრავალ საზრდას ჰპოვებს თავისთვის, და ამის გამო ნაყოფიერ ქვეყნები მრავალი ხალხით არიან დაშენებულნი, მრავალი მოწყობილი ქალაქები და სოფლები იპოვიან იქ. ახლა რომ ამისთანა ნაყოფიერ ქვეყანაში ცხოვრების რომელიმე საზრდა მოისპოს, ესეთი შედეგთად მცენარე-მაშინ უეჭველია ცხოველები და ფრინველები დაიხოცებიან შიმშილით და აგრეთვე ხალხიც ევლარ იხიერებს. მსეთი დამოკიდებულება ბუნებაში: თუ მიზეზი უხვია—ამ მიზეზის შემდეგით უხვი იქნება, სწორედ ისე, როგორც თუ წყარო მიწიდან უხვად გამოდის, ნაკადიც სასვე წყლიანია; თუ წყარო იკლებს—ნაკადიც დააბრუნდება, და თუ წყარო დაშრა სრულებით მაშინ ევლარც ნაკადი იღვს და დაშრდება..

რა არის მიზეზი, რომ ზოგი ერთი ალაგე აყვავებულია სხვა და სხვა რიგი მცენარით და ცხოველით და ხალხითაც დაშენებულია, და ზოგი კი ისე გახრეკილი და შეკლარია, რომ ერთი უბრლო ბალახიც არ მოიძიებებ? ამის მიზეზი არის წყალი, როგორც

ზევითა ესთქეთ, წყალი 'მეადგენს ყველა ნაყოფიერებისა და ცხოვრების მიზეზს. თუ ადგილი გახრეკილია—ამის მიზეზი სწორედ უწყალობა იქნება; ამა უშეიერე წყალი იმ გახრეკელ ალაგს, როგორც იქაც სხვა და სხვა ვერად აყვავდება ბუნება! ნახე, როგორ იქაც განდგეს მცენარე და ცხოველები და კაცაც დაიწყოს იქ ცხოვრება. მაგრამ იქნება ესმე ვგანოს, რომ ნაყოფიერება ჰქონია წყალს და არა დედამიწას? არა, შველა მცენარის საზრდას შეადგენს მიწაში მყოფი ნოყიერი ნაწილები, რომლებსაც მცენარე იწოვს თავის ფესვებით, ისე როგორც ჩვენ ვცემთ და ესაგმთ პირით, და ისე იზრდება, ყვავდება და მოაქვს ნაყოფი. მცენარის ფესვი მხოლოდ მაშინ შეუძლიან მოწოვოს მიწიდან თავის მასაზრდობებელი ნივთიერება, როდესაც ის ნივთიერება წყალში იქნება გახსნილი. შველა მცენარის ფესვი ჩვენ შეგვიძლიან შევადაროთ უბიბლო ყმარვალს, რომელიც თავის საზრდას წოვნილია ჰქამს; უბიბლო ყმარვალს რომ მშრალი საქმელები მიეცეთ, უეჭველია სიმშლით მოკვდება, რადგან მშრალი საქმელებს ვერას დააკლებს თავის ჩვილი პირით, მცენარის ფესვსაც ამ გვარად უნდა შევხედოთ; ხმელ მიწაში მცენარის ფესვი უბიბლო ყმარვალისაგით ვერ იწოვს თავის საზრდას მიწიდან და ამის გამო მცენარე უსაზრდოა ჩრება. სწორედ ეს არის მიზეზი, რომ გოლგის დროს ეწახება და მინდვრებს საზრდა აკლდებათ ხოლმე, რადგან ფესვები მცენარისა ევლარ იწოვენ გამხმარი მიწიდან ნოყიერი ნაწილებს; სწორედ ამ მიზეზით მოხდება ხოლმე, რომ გოლგის დროს უფრო ცუდი მოხდავალი მოდის, ვიდრე წვიმიან ამინდში; გოლგისიანი ამინდი ყველა მცენარისთვის—პურისთვის, ლობიოსთვის და ყველა მიწაში და თესილი თესლისთვის—სიმშლის მოახდენს ხოლმე, ისე როგორც უპურობა და უხორბლობა ჩვენთვის სიმშლის შეადგენს. ამის გამო ვეუწინიან ხოლმე ჩვენ უწვიმო ამინდისა, და გოლგის დროს, სადაც კი შესაძლებელია, ვრწყავთ, რომ ჩვენ ჰირახალს მიწაში საზრდა არ მოაკლდეს და ჩვენმა ამაგმა ამაოდ არ ჩაიაროს.

მა მასადავს, გარდა საზოგადო მნიშვნელობისა, წყალს სოფლის მეურნეობისთვისაც დიდ მნიშვნელობას ჰქონია. სოფლის მეურნეობის დროს რომ მოჰხნავს და დასთესავს, თუ

საწყევლა; წყალს ზეუდებენ ხოლმე, და ჭრწყავისთვის იქ მღერის ებეჭებენ წვიმა მოიყვანო. იმან კარგა იცის, რომ თუ წყალმა არ დააღბო იმის დათესვლი მინდვრები — იმისი ამაგი სულ ფუჭად ჩაივლის და მამაკალი წლისთვის — სახრადოა დაჩიება. მაშასადამე ყველა მფურნეს კარგა ესმის წყლის საქროება მიწის მოსავლისთვის. მინ არ იცის, რომ უწყლოობისაგან სიმშლინ სზირად მიახლება ხოლმე. როდესაც რამდენიმე წელიწადს ზედ და ზედ გვალვა არის რომელიმე მხარეში, მაშინ იქ უტყველია სიმშლილი ჩამოვარდება, როგორც პირუტყვისთვის, ისე ხალხისთვისაც. პირუტყვის ბლახი მოაკლდება და ამის გამო დახოცდება; აგრეთვე ხალხსაც, როგორც პური და სხვა მცენარე საქმელი მოაკლდება, ისე ხორცსაც, და ამის გამო ხალხშიც ვახშირდება სიმშლიისაგან ხოცვა. ამის გვერდა რომელიმე ქვეყნის სიძიერე და სიიფე ბერკრე წყლის სიუხუხედ და ნაკლებობაზედ არის დამოკიდებული; როდესაც წყლიანი ამინდია, მაშინ უტყველად მოსავალი უხვად არის და რადგან სახრადო ბლომად არის საქონლისთვისაც და კაცისთვისაც, ამიტომ იმ სახრადოს დიდი ფასი არა სდევს, რადგან ადელი საზოგადოებს; წინააღმდეგ, როდესაც გოლეისა გამო მოსავალი ნაკლებად არის, მაშინ, რადგან ძნელი საზოგადოებაა სახრადო კაცისთვისაც და პირუტყვისთვისაც, სიძიერე ჩამოვარდება ხოლმე, როგორც სახრადოს, ისე სხვა საეკერო ნიეთებისა, რადგან ყველა ეკერობა სახრადოზედ არის დამოკიდებული. (მახუდ ცალკე მოკლიაპარაკებთ თავის დროს!).

მთი მავალიის მოგახსენებთ, რომელშია გვალვას საშიშრო უბედურება მოუხდენია ერთ ქვეყანაში. ხანგრძლივი გვალვისაგან სრულებით გაწყვეტილა მცენარე და მინდვრებიც ვახრიაკებულა; ამის გამო პირუტყვი საქონელი სრულებით უსაქმლო დარჩენილა და სიმშლიისაგან ძალიან დაზარალებულია, ასე რომ ზოგიერთს ოცი ათასი სული დაჰპოკეია ერთად, და ათასობით და ასობით ხომ რამდენსა... ამ გვარი მოსავლისა და საქონლის ზარალისაგან ხალხსაც ძალიან ვახსრება ცხოვრება; რად თქმა უნდა, რომ საღაც ოცი ათასობით მოკლილი

გასწყდება, იქ პურიც და სხვა ხორავიც მისხლობით უნდა გაიყაროს ოქროსათით... ნახეი წყალს რამდენი სიეთე შეუძლიან კაცი სათვის და უწყლოობა რამდენ უბედურებას დაჰპირებებს კაცს!..

ამ გვარი მოსაზრება ცხადად გვაჩვენებს, რომ წყალი, როგორც საზოგადოთ დღამაწისთვის არის სიცოცხლის სახსარი, ისე მართლად აღებული კაცის სიცოცხლეც იმაზედ არის დამოკიდებული, და სოფლის მეურნე ხომ ისე შესტკეების ცას, როდესაც წვიმა დაეკლდება ხოლმე, როგორც თავის იმედს, და მაშინ წვიმის მეტი იმას აღარა ანუგეშებსრა.

ამ გვარი ილდი მწიფეგლობა აქვს წყალს ცხოვრებაში და მრავალგვარ არსებათ ცხოვრების მიზეზს შეადგენს იგი. დედამაწის სიტყვითვის წყალი ისევე საჭიროა, როგორც კაცის სიცოცხლისთვის სისხლი; უწყლოად დღამაწის ისევე მკვდარია, როგორც უსისხლოად კაცის ან რამე პირუტყვის სხეული და უწყევრად მცენარე.

მართლაც, რომ წყალი არ იყოს, დღამაწის წარმოგვიდგენდნა ჩვენ მკვდარს, სიცოცხლე მოკლებულს, გამხმარს სხეულს, და ის სიცოცხლე, რომელიც ცხლა სუფევს დღამაწისზედ, მაშინ სრულებით შეუძლებელი იქნებოდა. ამის გამო ნამდვილია, რომ, თუ წყალი არ გუნება, არც მცენარის ყოფნა არის შესაძლებელი; და თუ მცენარე არ იქნება — ცხოველსა და ფრინველს რადა აცხოვრებს! აგრეთვე კაცის სიცოცხლეც შეუძლებელია მაშინ! .

შველამ იცის გამოცდილებით, რომ წყალი ყოველთვის დაბლო ალაგს ექმეს თავისთვის და არაოდეს მაღალ ალაგზედ არ დადებდა. მაშასადამე ბუნება რომ დრო გამოუშვებით ზევიდამ არ გეაძლევიდეს წყალს, დაბლოში ალაგებიდამ მაღალ ალაგებში არაოდეს არ ავა და ამის გამო მაღალი ალაგები სრულებით ვახრიაკებულნი იქნებოდნენ; ამასთან მაშინ მხელეთი სველებისაგან, ან დედამაწის წყლისაგან, სრულებით გაკალკევიებული იქნებოდა. ამ გვარ გარემოებაში დედამაწის მეტი-ნაწილი იქნებოდა უდაბური, ვახრიაკული ალაგა. მაშ დიდი რამე ყოფილა დედამაწისთვის ზევიდამ მოსულყო წყალი, რამეგლს ჩვენ ეცხებით წვიმას. ჩვენ წელ-

ნა ეთქით, რომ წყალი დაბლოში არაოდეს შედგებდა და ტუბებში გროვდება ხოლმე, — მაწვიმა საიდგანად ჩნდება, თუ კი ზეით ასეღარ შეიძლება წყლის გროვება მზადდება წვიმა.

ჩვენში ბერისა ჰგონია რომ ის ლაგებზედ, რომელსაც ბაზარში ჰყიდიან და მხენენ დღამაწის მხარადა მხარობენ, ჩაღმდნ ხოლმე ზღვაში, შეუწოვს წყალს, იქილგა ამოიტანს და რომელიმე ქვეყანაზედ დაუტყვებს წვიმად. მართლაც, მომეტებული ნაწილ წვიმისა ზღვის წყლიდან მზადდება, მაგრამ ისე კი არა, როგორც ჩვენში ფიქრობენ ზოგნი. არ შეიძლება, რომ ბაზრის ღრუბელ მოჰყვანდეს წვიმა ჯერ ერთი ამიტომ, რომ ის წყალი, რომელსაც ღრუბელი შეუწოვს, თუ ძალით არ გამოიწურეთ, თავის თავდა გამოვად ღრუბლებში; მაშ როგორაა აწვიმებენ ჩვენ დიდ მიწაზედ! პატივს ვინ გასწორავს იმის ღრუბლებს! მე ვერა იმიტომ არ არის დასაძარ ჯერებელი და გეორა ფიქრი, რომ რაც უნდა ბატარა ღრუბელი ავიხროლოთ ზეით, მაშინ მისივე უკან ჩამოვარდება; მაშ რამ უნდა დაღვინებოს იმოდენა ღრუბელი, რომდენაც ხანმე დახან ნახევარ ცას მოეკვება ხოლმე ჯერ მხოლოდ ის აზრი იყოს იმოდენა უტყველად და მამიწაზედ დაეცემა და წყლით ხომ უფრო მამიცი იქნება, და რაღა თქმა უნდა, რომ მაშინ პატივ იმ სიმამის ვერას გზით ვერა და მარტობა. მაშ გამოდის, რომ სრულებით ტუ II ილია ის აზრი, ვითომც ბაზრის ღრუბელი ის ღრუბელი, რომელიც აწვიმებს ხოლმე ჩვენ დედამაწისზედ. ეს უტყველია იმიტომ ჰგონია რომ, რომ ღრუბელი წყალს იწოვს ხოლმე და წყალს დაჭრის თვისება აქვს და ამასთან, რადგან არ იცინა საიდგან ჩნდება ღრუბელიც მოკლიან ს ზღვის პირას. ამიტომ ჰგონია რომ ის ღრუბელი პატივში წყლის ახლივით დროს მოგვლევია დიდ ღრუბელს და ჩამოვარდნილა ზღვაში. ახლა მეთხახვენ: ბაზრი ღრუბელს რომ არ აქონდეს ზევიდგან წყალი და არ აწვიმებდეს დედამაწისზედ, მაშ საილამ ჩნდება წვიმა? ამასთან წელანაც საიცი და ჩვენც ეცითო, რომ წყალი დაბლოში ალაგში ჩაღვება ხოლმეო, მაშ ზეით რომ გორად აღიოს? ახლა ისიც რომ დუმატობ რომ წყალი პარზედ მძიმეა რეაას სამოცეტობ (საშუალო სიბიბის დროს), მაშინ სრულებით გასაკერეელი იქნება წყლის ზეითი ასეღარადგან ყველა მძიმე ნიეთიერება თავიზედ სუბუქს ძრის მოეკცევა ხოლმე, თუ თავის ნებზედ მოუშვით, და ყველა სუბუქი ნიეთიერება თავიზედ მძიმეს ზეით მოეკცევა ხოლმე. მაშ როგორ შეიძლება, რომ წყალი, რეაას სამოცეტობ ჰაერზედ მძიმე, თავიზედ სუბუქს პატივს ზეით მოეკცეს! ეს როგორ მოდება, ამაზე შედგე ვილაპარაკო.